

וזה מה שנתפרסם במוסף "שבת קדש" - יתד
נאמן עש"ק פרשת ויגש עשרה בטבת תשס"א -
בשינויים (קלים):

תזכורת

שאלת קו התאריך

ביתד נאמן של יום י"ב אלול תש"ס,
נתפרסמה כתבה על ההגירה הצפויה של יהודים
מדרום אפריקה לניו זילנד.

בעקבות זאת באתי להזכיר שימי השבוע
ושבת בניו זילנד המקובלים בישראל מששת ימי
בראשית, ע"פ קו התאריך שסיכם התזון איש
ז"ע, מאוחרים ביום אחד מהימים המקובלים שם
אצל אומות העולם, כלומר, שבת קדש הוא ביום
ראשון של אומות העולם. יום הכיפורים שחל
ביום רביעי הוא ביום תמישי של אומות העולם,
וכן כל המועדים.

התזון איש לא חידש בזה כלום. הגרי"ם
טוקצינסקי זצ"ל כבר סיכם כן בספרו "בין
השמשות" שנדפס בשנת תרפ"ט (עמוד נ"ג)
בלשון זה: "בנוגע לגבול ראשית המזרח האריכו
בזה רבותינו הפוסקים ז"ל ורובם כתבו שהוא 90
מעלה למזרח ירושלים עיין הרו"ה ר"ה כ' וספר
יסוד עולם מאמר ב' פרק י"ז ובכוזרי מאמר ב'
פרק כ' ועוד".

בשנת תש"א ולקראת יום הכיפורים של שנת
תש"ב יצא הגרי"ם טוקצינסקי בשיטה הפוכה,
ובספרו "היוםם בכדור הארץ" יש פלפולים
ארוכים (100 עמודים בקירוב) להצדיק את
שיטתו בניגוד למה שרוב הפוסקים כתבו.

וראה בספר זכרון שאול חלק א' שבת - מה
שכתב הגר"ש ברום ז"ל גיסו של מרן הגר"ח
קנייבסקי שליט"א שהאסיפה שהתקבצה אז לא
היה לה אופי של ב"ד היות ורובם ככולם של
המשתתפים לא התמצאו בשאלה זו, וסמכו
בעיקר על הגרי"ם טוקצינסקי ופרופסור פרנקל.
אחד המשתתפים חשב שהשאלה נוגעת אך
ורק ליום הכיפורים ומועדים, ולא לשבת קדש.

בכתב עת של שנת תשכ"ח כותב אחד
שמעיד על עצמו שהוא "גיאוגרף שיש בו משהו
מריח תורה", עדות שהגרי"ם טוקצינסקי והרב
הרצוג התייעצו אתו אז ונכון מה שפסק הגרי"ם
טוקצינסקי יען כי "לא יפחת מכבוד חז"ל או חלק

ספק, והועתק לדינא בשערים מצויינים בהלכה
(קונטרס אחרון פ' ט"ו), וכן פסקו הבן איש חי
וכף החיים וכדלעיל (וכן הועתק לדינא בספר
ויאמר אברהם), אלא שאאמו"ר הגאון שליט"א
חולק על זה וכדלעיל.

ועיינתי קצת במקורות [ע"פ טור השלם],
ובילקוט יוסף סימן שי"ט עמו' רס"ה - רס"ט
בשם הרא"ה ועוד, ובתורת שבת ובני ציון ונשמח
שבת.

וצע"ג.

וראיתי במנחת חינוך מצוה ל"ב - מוסך
השבת מלאכה ז' הבורר שכתוב הלשון: "דאסור
להבחין בין בגדים כו' אינו רוצה ללבוש עתה
נראה דהוי בורר ולא ביארו לנו רבותינו השיעור
דלאלתר כמו גבי אוכלין באותה סעודה" עכ"ל.

וצע"ג.

ישר כחו של נכד מרן הגר"ח שליט"א
שעוררני לדון בזה.

הערות הרה"ג ר"י פלק שליט"א

באמת זמן חצי שעה כבר הזכיר הגר"ם
פרידמאן זצ"ל בספרו "מעורר ישנים בר אבהן"
(ווארשא תרפ"ו לפ"ק - עמוד ק"ז - ריש אות
קכ"ב - לענין טוחן), וז"ל: "אין לחתוך הבצלים
שבשבת בבקר אלא סמוך לסעודה דהיינו ערך
חצי שעה וכמ"ש בר"פ ערבי פסחים", עכ"ל.

סימן שד"ם דין ההולך במדבר בשבת

זה מה שפירסמתי ביתד נאמן כ' אלול
תש"ס:

לוח שנת תשס"א

ברוב העולם חל ראש השנה בימים 30
בספטמבר - 1 באוקטובר, יום הכיפורים חל 9
באוקטובר, סוכות 14 - 21 באוקטובר.
בניו זילנד וביפן חל ראש השנה בימים 1 - 2
באוקטובר, יום הכיפורים חל 10 באוקטובר,
סוכות 15 - 22 באוקטובר (חזון איש - בירור
הלכה תניינא ותליתאה וחלק ששי או"ח סימן
שד"ם).

הקהילה היהודית בניו זילנד מתרחבת (יתד
נאמן י"ב אלול).

י.א.ז

DATE LINE הכתוב בשער האנגלי של תרפיס המאמר הנ"ל). בסוף המאמר הזה הרפיס המכתב את המכתבים דלקמן והכתיר אותם בכותרת גדולה. וזה לשון הכותרת והמכתבים:

פסק הלכה מגדולי הדור גאוני א"י בענין קו התאריך לשבת

א

יצחק אייזיק הלוי הרצוג

הרב הראשי לישראל

ב"ה, י"ד חשוון תשי"ד.

לכבוד ידידי הרב.. ר' מנחם כשר שליט"א.

בעל "תורה שלמה". שלום וברכה.

ידוע ומפורסם על האספה הגדולה של רבני ארץ ישראל שהתקיימה בירושלים עה"ק ת"ו בשנת תש"א, ע"ד השאלה שהגיעה אז מיאפאן מהישיבות הגולות אם עליהם לשנות את יום השבת, והוא הדין ליום הכפורים וכל מועדי ישראל, מפני שיטת הרז"ה ז"ל הידועה שהיום משתנה תשעים מעלות מירושלים.

החלטתנו אז היתה שלילית בהחלט גמור, היינו שתלילה לשנות. אני מדגיש וחוזר ומדגיש שאני עומד באותה הדיעה של ההחלטה הנ"ל שתלילה לשנות יום השבת ושהכל חייבים לקדש אותו יום השביעי בתור שבת קדש, שהחזיקו בו עד היום הזה ועד בכלל, והוא הדין לשאר מועדי ישראל.

בברכת התורה וביקרא דאורייתא.

יצחק אייזיק הלוי הרצוג

ראש הרבנים לישראל

ב

גם אני מסכים לפסק דינו של הב"ד בא"י שהוא מבוסס על תשובת הרדב"ז, וכן פסק בעל שואל ומשיב והגר"ש מוהליבר ועוד הרבה מגדולי ישראל, שאין לשנות ח"ו את השבת בשום מקום בעולם לא ליום ראשון ולא ליום שני, כי אין לנו בש"ס ושלחן ערוך שום רמז שיש להתחשב בשמירת שבת עם קוים, אלא העיקר מונה ששה ומשמר שביעי, ובכל מקום בעולם ישמרו את השבת כמו ששמרו אותו עד עכשיו.

עש"ק פ' וירא תשי"ד י"ד מרחשון.

נאום איסר זלמן מלצר

מהם אם לא ידעו כדוריות הארץ או המסקנות מכך כגון רציפות הזריחות והשקיעות". זה היה הרקע, ולא בירור מה שרוב הפוסקים כתבו.

וראה בשו"ת ישיב משה עמו' כ"א - כ"ב שנוכח בשאלה ובהערה למטה הצד המנוגד לחזון איש, אך מאידך גיסא נזכר שעמדת הגרי"מ טוקצינסקי בספרו "היומם בכדור הארץ" נדחתה מהלכה, ושמרן המשגיח הגר"י לוינשטיין זי"ע הניח תפילין בפומבי בשבת שע"פ "היומם בכדור הארץ" על סמך שמרן הגר" חיים עוזר זי"ע אמר שהחזון איש הוא השופט שבימך פוסק הדור ואליו מחוייבים לשמוע [ומרן הגרי"ש אלישיב שליט"א בתשובתו שם אינו מתייחס כלל וכלל ל"שאלת קו התאריך", ומרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א אמר לי שאין להאמין כלל וכלל לשמועות בזה בשם חמיו].

ודעת רבני זמנינו שליט"א שלא לסמוך לקולא על מה שרק רוב הפוסקים כתבו.

קיצרתי מאד, יען כי כבר הארכתי בזה מאד במאסף וקובץ רבני אוצרות ירושלים - שנת תשל"ב - עמו' תתשס"ד - ס"ח, ע', ע"ו - ע"ט, פ"ד, פ"ו, וגם בספרי בירור הלכה שנות תשנ"ג - תשנ"ה או"ח תניינא כרך ב' עמו' ק"נ - קנ"ט ותליתאה עמו' קפ"ג - קצ"ב.

ואי"ה בבירור הלכה חלק ששי אברר עוד. מובן להמעין שעל העסקנים להשתדל למנוע או להקטין את ההגירה לניו זילנד - שלא יגרם בלבול וערכוביה ח"ו.

י.א. זילבר

בעל בירור הלכה

בענין דעת רבינו בעל השואל ומשיב זי"ע, עיין בבירור הלכה תניינא או"ח סימן שד"מ עמוד קנ"ט. וכעת זכינו לאור הגדול של דברי הגרד"צ הילמן שליט"א שדבריו "סולת נקיה". (נדפס בספר "אהל שרה - לאה" שי"ל לזכר הרבנית רותשטיין)

דעת השואל ומשיב בענין קו התאריך
א. בהפרדס שבט תשי"ד (ובתדפיס בפ"ע) נדפס מאמר בכותרת "השבת ומזרח העולם, בירור בשאלת 'קו התאריך' הישראלי ביחס אל 'קו התאריך' הבין לאומי מאת הרב מנחם מ' כשר". (הביטוי 'קו התאריך' הוא תרגום של

בעל פה הוסיף שלדעתו ברור בהחלט שהרז"ה לא אמר דבריו הלכה למעשה לענין שבת רק בתור פ"י על הגמ' ר"ה. ושנה ושילש טעם זה, ואמר שכן השיב מכבר להלכה כנ"ל.

ג

צבי פסח במוהרי"ל פראנק

רב ואב"ד לירושלים עיה"ק תובכ"א

ב"ה ירושלים ת"ו יום ה' י"ג מרחשון תשי"ד.

זה למעלה מעשר שנים שעל ידי הפליטים שנתיישבו ביאפאן עלתה על הפרק שאלת קו התאריך של שבת ויוהכ"פ, ובזמנו נשאלתי כיצד יתנהגו שם אלה הבאים מאירופא דרך צין ליאפאן, ואז השבתי שעליהם לשמור את יום השבת כפי מה שנהוג ביאפאן כפי חשבונם וכחשבון א"י, ולא לשנות ח"ו ליום אחר. אמנם אלה שבאים לשם מאמעריקא עליהם לשנות חשבון המקום שיצאו משם ולשמור כיום שנהוג ביאפאן.

והנה במשך הימים עלתה חקירה זו בפני ועד של רבנים בעיה"ק ופסקו ג"כ כשיטה זו, אמנם גדול א' גאון מפורסם פסק שהאנשים הבאים מצין ליאפאן עליהם לאחר את יום השבת וגם את יום הכפורים לא כחשבון אנשי המקום ע"פ טעמו ונימוקו אשר אחר.

והנה טוב עשה כבוד ידידי הגאון ר' מנחם מענדל כשר שליט"א שנכנס בעומק הענין לברר את הדבר על פי התשובות אשר מצא ידו לאסוף כעמיר גורנה את דברי גדולי הדורות שדברו בזה, וביחוד בירר שיטת הראב"ד והיסוד עולם שחולקים על הכוזרי והרז"ה. כן פסק הרדב"ז בתשובה הלכה למעשה כהיסוד עולם שהשבת בכל מקום בעולם מונה ששה ומשמר שביעי, ובזמן האחרון פסק כן בעל שואל ומשיב ג"כ על יסוד דברי הרדב"ז. וזה מקרוב נדפס בירושלים ספר תשובות מהגאון ר' שמואל מוהליבר הגאב"ד מביאליסטאק (ומקודם נדפס בקונטרס דברי חכמים), שהוא מרעיש עולמות על מי שרוצה לפגום בקביעת יום השבת לנטות מהפסק הנזכר. ובהיות שענין זה עלול לסכן את קדושת יום השבת אם יוטל ח"ו איזה ספק בקביעותו לזאת חוב קדוש הוא על גדולי דורנו לעמוד על

המשמר ולהיות מגודרי גדר שלא יבא מי שהוא לפרוץ בקדושת השבת ובקביעתו בכל מקום בעולם מכפי שזומרים אותו היום.

ובנוגע לקביעת קו תאריך, בש"ס ופוסקים ובשו"ע אין רמז לזה (מלבד הכוזרי והרז"ה), וזה הוכחה ברורה שעל פי התורה אין קו תאריך לענין קביעת שבת, דכיצד יחסר בתורת ה' תמימה עיקר גדול כזה שגופי תורה תלויים בו, כמו שביאר יפה הגר"מ כשר, שאצלנו יש רק מזרח ומערב. וזה מוכיח כשיטת הראשונים הנ"ל שכך הוא מצות השבת על פי התורה שבכל מקום שהוא יעבוד ששה ימים במקום שהוא נמצא ויום השביעי הוא שבת קודש, ואם הוא בא לישוב שהיום משתנה צריך להתנהג כאנשי המקום, ומזה אין לזוז. והשומע יתברך בכל טוב ולנחלה בלי מצרים.

כעתירת הבעה"ח למען קדושת שבת.

נאום צבי פסח פראנק

ב. את מכתבי הגרא"ז והגרצ"פ הדפיס הרב כשר שבע פעמים (בהפרדס שם ובקול תורה סיון-אלול תשי"ד ובנועם כרך י"ד עמ' 6 ועמ' 19 ועמ' 85-86 ובראש ספר קו התאריך הישראלי [השלם] ובראש ספר קו התאריך הישראלי המקוצר) בלי שום שינוי חוץ מפעם אחת (בנועם כרך י"ד עמ' 6) שבה הסגיר בסוגריים במכתב של הרב פראנק (ד"ה והנה טוב) את המלים "וביחוד" וכו' עד "פסק כן בעל שואל ומשיב ג"כ על יסוד דברי הרדב"ז".

אולי היו הסוגריים במכתב המקורי והושמטו כדי להורות שהגרצ"פ עצמו כתב את המלים המוסגרות ואינן הוספת הרב כשר (כהמלים "ומקורם נדפס בקו" דברי חכמים" שהוסיף הרב כשר). אבל לא הבנתי למה הושארו הסוגריים בפעם השלישית והושמטו בשתי הפעמים שלפניה ובארבע הפעמים שלאחריה.

ג. מכתב הגרצ"פ נדפס (מתוך פנקסו) אחר פטירתו בספרו הר צבי חלק או"ח סימן קל"ח, וזה לשונו:

קו התאריך לענין שבת ויוה"כ

זה כעשר שנים נתעוררה השאלה ע"י הפליטים שנתיישבו ביאפאן וסין בדבר קו התאריך של שבת ויוהכ"פ, ונשאלתי כיצד יתנהגו במקומות ההם.

השלישית, שאת הכתוב בנוסחת הרב כשר לא כתב הגרצ"פ.

ד. וזה לשון תשובת השואל ומשיב מהדורא ד' ח"ב סי' קנ"ד:

על דברת הרב אבד"ק טשארטקיב.

הנה נשלח לי קונטרס מהרב הנ"ל בש"ק חיי על אודות החקירה העוברים אקיינוס המזרחי איך ישמור את השבת, והאריך בזה בקונטרס הנ"ל, ותמהתי וכי זה חדש הוא, הא כבר נודע מ"ש הר"ה ריש ר"ה שאין היום והלילה שוים כאחת בכל המקומות, ויש חילוק בין שוכני ירושלים וא"י ובנין שוכני קצה המערב בשש שעות, ולשוכני קצה מזרח בח"י שעות, וא"כ מה יעשו ביום השבת, והמחבר כתב שלהאזרחים שם אין כאן שום חשש, אבל על האזרחים עיקר החשש שהם מונים ממקום אשר באו ויבאו שם ביום שהוא חול אליהם או להיפך, אבל בשו"ת רדב"ז ח"א סי' ע"ו האריך בזה וכתב כי השבת נמסר לכל ישראל שימנה ששת ימים וביום השביעי ישובת, ע"ש שהביא ראיות לזה. אמנם אכתי לא נתיישב מה יעשה האזרח שבא ממקום אחר לשם, האם ימנה ביום שהוא שביעי אצלו או שימנה עמהם, אבל באמת הפרשת דרכים בדרך עצב דרוש כ"ג הביא המדרש שאמר אפילו בשבת של חול, ופירש שאף שאותו שבת הוא חול אפ"ה כל ששם הוא שבת יהיה שובת שם, ואני פירשתי בזה מ"ש מועדי ד' אשר תקראו אותם מקראי קודש אלה הם מועדי, ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי שבת היא לד' בכל מושבותיכם. והדבר יפלא כמ"ש רש"י שם, וכי מה ענין שבת לכאן שמתחיל במועדות, ופירשתי דהנה במועדים ג"כ יקשה זאת שבמקום אחד הוא יו"ט ובמקום אחר יתאחר, אבל באמת זה ודאי ל"ק, דהרי דרשו אתם אפילו מוטעים אתם אפילו שוגגין, וא"כ לא גרע מה שיש הבדל בין המקומות מאילו טעו ועשו יו"ט בטעות, וז"ש מועדי ד' אשר תקראו אותם, דהיינו אתם אפילו מוטעים אלה הם מועדי, אך זה ביו"ט אבל השבת הא קביעא וקיימא, ומה נעשה בשבת, וע"ז אמר ששת ימים תעשה מלאכה ויום השביעי שבת בכל מושבותיכם, היינו לפי המקומות שיהיו שם אף שאינו שבת לפי האמת, והיינו שבת של חול.

אני השבתי שעליהם להתנהג כפי שמוחזק שם במקומות ההם בלי שינוי מאנשי המקום הנמצאים שם מכבר.

והנה בשנים הללו יצאו אנשים ת"ח וביניהם גם רבנים גדולים, שלפי דעתם צריכין הבאים שמה לשנות את יום השבת וכן יוהכ"פ. והיטיב אשר עשה בזה ידידי שנכנס בעומק הענין לברר את הדבר כדת של תורה, וקיבץ הרבה מדברי גאוני הדורות שדברו בזה, והראשון בזה הוא בת' הרדב"ז שפסק הלכה למעשה שכל מי שבא ממרחק צריך לשמור את השבת כאנשי המקום שבא לשם וכן הוא שיטת הראב"ד ויסוד עולם שחולקים על הכוזרי, וזה מקרוב נדפס בפעה"ק ירושלים ספרו של הגאב"ד מביאליסטוק הגאון ר' שמואל מוהליבר ז"ל שמרעיש עולמות על מי שרוצה לשנות את יום השבת.

ובהיות שדבר זה מסכן את שמירת השבת בישראל, לכן חוב קדוש הוא על גדולי דורנו שיעמדו על המשמר, להיות מגודרי גדר, שלא יבואו ח"ו לפרוץ בקדושת השבת. ובפרט שכל עיקר הסיבה לשנות את השבת, הוא ע"פ קו תאריך שנקבע בעיקרו ע"י אומות העולם, כי אין לזה שום יסוד בש"ס ופוסקים שיש קו תאריך בעולם, וזה גופא הוא ראיה ברורה שבאמת אין תאריך קובע ע"פ התורה, דכיצד יחסר בתורתנו דבר כזה שנוגע לקביעות השבת, אלא ע"כ כמו שכותב הרדב"ז, דכך היא מצות השבת, שבכל מקום שהוא יעבוד ששה ימים וישבות ביום השביעי, וכלשון התורה בכל מקום שהזכירה על השבת ומינה אין לזוז. ומי שבא לשנות בלי הוכחה מן התורה, יחוש לנפשו שלא יהיה ח"ו בכלל מחטיא את הרבים ובפרט בדבר שהוא מיסודי התורה והשומע יתברך בכל טוב.

תמוה למה הסתמך הרב בנוסחת הר צבי רק על הרב מוהליבר ולא על השואל ומשיב (דהוי בר סמכא טפי) ככתוב בנוסחת הרב כשר. וליישב הסתירה יש שלש אפשרויות:

הראשונה, שנוסחת הר צבי כתבה לאחרונה וחזר בו ממ"ש בנוסחת הרב כשר. השניה, שנוסחת הר צבי קדמה וכשעת כתיבתה לא ידע שכן פסק השואל ומשיב ונודע לו הדבר בין כתיבת נוסחת הר צבי לנוסחת הרב כשר.

בירור

או"ח סי' שדמ

הלכה

קעא

ובזה מתיישב מה שתקנו אנשי כנה"ג ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי עונג עם מקדשי שביעי, והוא חימא, דהא שבת קדושה וקביעא וקיימא וישראל לא מקדשי לשבת, ולפמ"ש באמת גם ישראל מקדשי השבת אף שאינו שבת באמת. ולפ"ז נראה לי דבכ"מ שיבא הרי יום זה בקדושת שבת עליו באותו מקום לאזרחים היושבים שם, וא"כ גם האורח הבא ממרחק קדושת שבת עליו וישבות ביום השבת שהוא אצלם, ואחר כך כשיסע משם הלא האיש יחזור למקומו בכ"מ שיהיה שבת שם זה שבת גם להאורח, וכשישוב לביתו יעשה שבת כפי מקומו, וזה לע"ד מה שא"ר אליעזר משבח אני את העצלני שאין יוצאי מביתו ברגל שני ושמת אתה וביתך, והיינו שלפעמים יש מרחק יום או יומים ממקומו לעיר שרבו שם, א"כ היו"ט מרוחק והוא אינו משמח את יו"ט בשוה עם אנשי ביתו אשתו והילדים, שהם חנו ביום אחר ממה שהוא שם, וע"כ אמר שאף שהתורה אמרה שבכ"מ לפי המקום שהוא הוא יו"ט, אבל אינו שוה בזה לאנשי ביתו, ולכך א"י לצאת מביתו לרבו. ובסוכה דף כ"ז מחלק בין אתי ביומא או לא, והיינו דכל שהוא ביום אחר אין הבדל בינו לבין אנשי ביתו. ובזה מיושב הא דהשמיטו הרמב"ם והפוסקים הך דר' יצחק דחייב לקבל פני רבו ברגל, והחילוק בין אזיל ואתי ביומא, ועיין שו"ת נו"ב מהד"ת חלק או"ח סי' ל"ב, ועיין בחבורי יד שאל סי' רמ"ב. ולפמ"ש אתי שפיר דכל החילוק היה בזמן שקדשו עפ"י ראייה והיו כל מקום עושים החג לפי המקום, אבל לדידן ד[אין] מקדשין עפ"י ראייה א"כ שומרי כל המקומות שוים ואף שהימים אינם שוים הא גם בשבת אינו שוה, והתורה אמרה שכ"א ישבות לפי מקומו ודו"ק. ועכ"פ זה נראה לי ברור דכל מקום שהוא בא שם, שם ישבות, דקדושת שבת במקום הזה. וזה לדעתי מה שאמרו דגוי ששבת ואמרו אפילו בשני בשבת, והמהרש"א נדחק למה פרט דוקא שני בשבת, ולפמ"ש יש לומר דלפעמים יש יום אחד הבדל בין השבת האמת להשבת שבכל מקום, וא"כ גוי ששבת אף בשני בשבת, כיון שיוכל להיות ששם הוא שבת ואסור

לו לשבות ודוק. ומה שהאריך בענין עבור השנים יעויין בצל"ח מ"ש בזה סוף ברכות.
ה. תשובת השו"מ כתובה אל מי שהמציא לו את הקונטרס של הרב מצ'ורטקוב והתלונן או חמה עליו שחידש ופסק מלבו דין חדש שלא נשמע מעולם. והשיב ע"ז השו"מ: "הנה נשלח אלי קונטרס מהרב הנ"ל (פי' קונטרס שחיבר הרב הנ"ל, ולא שהרב הנ"ל עצמו שלחו)... אודות החקירה... והאריך בזה בקונטרס הנ"ל, ותמהתי [על השואל שטעה וחשב שהרב מצ'ורטקוב חידש דבר חדש] וכי זה חדש הוא?! הא כבר נודע מ"ש הרו"ה... ויש חילוק בין... בח"י שעות, וא"כ מה יעשו ביום השבת והמחבר [=הרב מצ'ורטקוב] כתב שלהאזרחים שם אין כאן שום חשש [פי' שאין ספק שעליהם לנהוג כמ"ש הרו"ה, ולא חידש בזה הרב מצ'ורטקוב כלום]. אבל על האזרחים עיקר החשש שהם מונים ממקום אשר באו וכו'. וכל המשך התשובה מיירי אך ורק בדין האזרחים בלבד, אבל בדין האזרחים לא חלק השו"מ על הרב מצ'ורטקוב ולא כתב בו כלום מכאן עד סוף התשובה.
ופשטות דברי השו"מ נראית שהסכים להרב מצ'ורטקוב שהלכה כהרו"ה, וכן כתב הרב ר"ק כהנא (ב"המעין" תשי"ד ואח"כ בס' האיש וחזונו). אבל הגר"ר אלי' קלאצקין מלובלין ז"ל (בספר חיבת הקודש) סבר שאע"פ שלכאורה דעת השו"מ כהרו"ה (שתחלת היום חשעים מעלות למזרח ירושלים), אין זה מוכרח, ואפשר שהכריע כהראשונים שקו התאריך הוא במקום אחר, כי לא בא השו"מ להכריע אלא בדין האזרחים בלבד ולא בקביעת מקומו של קו התאריך להאזרחים. מ"מ גם לדעת הגר"א קלאצקין לא דחה ולא ביטל השו"מ את מה שפסק הרב מצ'ורטקוב כהרו"ה. [הרב כשר העלים את פירוש הגר"א קלאצקין בדברי השו"מ (אע"פ שראה את ספר חיבת הקודש והזכירו בהפרדס אות כ"ח ובנועם עמ' 70 אות כ"ט) וירה חציו בהר"ק כהנא כאילו רק הוא לבדו "טעה" בדעת השואל ומשיב].
ו. וזה לשון חיבת הקודש שדן בסימן ל"ו בדברי הרב מוהליבר (בד"ה והנה מ"ש), ובדברי השואל ומשיב (בד"ה והגאון):

ממזרח ירושלם כפי שביאר שם מקודם. (ומה שלא נזכר זה כפ"ק דכלים מ"ו גבי עשר קדושות, כמו"כ לא נזכר מה שבתפלה צריך לכוין לבו כנגד ירושלם). וקודם התשעים מעלות בודאי שאין שום הכדל.

ומ"ש בס' הנ"ל מצד מה שבמרחק ק"פ מעלות יהא זמן השביתה לכה"פ י"ב שעות בשיווי הזמן לירושלם, בודאי הוא כן מצד הסברא. אבל מפני שהרדב"ז כתב בריש דבריו כי שאלה זו נבוכו בה רבים, ושנפל מחלוקת בין הראשונים, קשה להכריע.

והגאון הגדול בשואל ומשיב מהדורא ד' תשו' קנ"ד השיב להרב דטשארטקוב והזכיר רק דעת בעה"מ, רק שאין הכרח מדברי השו"מ שם שדעתו להכריע הספק, דהא הביא שם בדבריו ג"כ מ"ש הרדב"ז בתחלת דבריו. ובדברי הרדב"ז הלא מפורש שיש מחלוקת בזה. ונראה מזה שכוונת השו"מ הוא רק להשיב להשואל על מה שנסתפק אם האורחים ימנו הימים ממקום שבאו, ודעת השו"מ זצ"ל שגם האורח הבא ממרחק עליו לשבות ביום השבת של אותו המקום שהוא שם. ומגוף החשבון הזכיר רק דרך אגב... כתבתי הנלע"ד בחדש מרחשון שנת תרפ"ו פעה"ק ירושלם ת"ו.

ודע שהגר"א קלאצקין לא דק במה שכתב שהגאון "השיב להרב דטשארטקוב", כי השו"מ השיב אל מי ששאל בענין זה ולא אל הרב דטשארטקוב עצמו כנראה בעליל מלשון התשובה. ו. ואני הקטן [המכיר את הרא"ז והרצ"פ מספריהם ומסיפורי תלמידי וצאצאי הרא"ז] ברי לי שאילו ראו את תשובת השואל ומשיב בשלימותה, לא היו כותבים שכן פסק השו"מ [וכיון שלא עיינו בספר שואל ומשיב, לא ציינו את מקומה של תשובה זו באיזו מהדורא משש מהדורות השו"מ ובאיזה חלק של אותה מהדורא ובאיזה סימן באותו חלק]. ומסתפק אני אם באמת כתבו בעצמם ש"כן פסק השו"מ". ואם יתגלו המכתבים עצמם או צילומיהם ויימצא כתוב כך בכתיבת ידם, יישאר ספק אם כתבו כך כי האמינו לעדות הרב כשר ולא ראו כלום מדברי השו"מ, או שהראו להם רק את הנוסח שהדפיס הרב כשר בהפרדס ובנועם שהושמטו בו כמה שיטות

והנה כעין זה כתב התפארת ישראל ספ"ק דברכות בבעז, וז"ל, ועכ"פ י"ל שאם עשה אז מלאכה אינו חייב מיתה ולא חטאת, דלא עדיף ממי שהולך במדבר ואינו יודע מתי שבת וכו' עכ"ל. ובפעה"ק ת"ו בשנת תרס"ג נדפס שו"ת בית אברהם והרב המחבר ז"ל היה מ"ץ בעיר מעלבורין במדינת אוסטרליא, השוכנת במזרח א"י יותר מתשעים מעלות, וכתב ששאל מהגאון הגדול דקאוונא זצ"ל, והשיב שבענין זה נמצא בתפא"י שם, אבל אינו מספיק. והגאון זצ"ל לא הכריע. ועי"ש בתשובת הגאב"ד דשניפישאק זללה"ה, ודעתו הוא שמקום השינוי הוא בריחוק ק"פ מעלות מא"י. ובספר דברי חכמים שנדפס בווארשא שנת תרל"ו, נדפס דברי איזה רבנים שנחלקו בדעתם.

והנה מ"ש בספר הנ"ל דף ל"א ממה ששורפין וסוקלין על החזקות מה שהחזיקו אחב"י של אותו המקום, זה אינו, כיון שמעולם לא הוחזק הדבר בתורת ודאי, ואפשר שהיה חסרון ידיעה, וגם עימ"ש במלואים לספרי אבן פנה, בביאור דברי התוס' בחולין דף צ"ו ד"ה פלניא, דכיון שלא לכל דבר כו', היינו שלא החזקנו מעולם הדבר לדבר מוחלט אין בזה ענין חזקה, רק דמ"מ י"ל דכיון דרגלי חסידיו ישמור מתקלה ומכשול, גם בדלא הוי מידי דאכילה, בודאי שומרי השבת מחללו לשם שמים לא נכשלו ח"ו. וגם שלענין כזה לא שייך לומר פוק חזי מאי עמא דבר.

וכן מ"ש בספר הנ"ל מטעם שהולכין אחר הקרוב, אין בזה שייכות לענינו.

ומ"ש בס' הנ"ל לתמוה על הבעל המאור מהמבואר שגם בבבל עשו השבת בו ביום שעושים בא"י, הנה בעל המאור לא נחלק על דבר פשוט כזה. ומ"ש בלשונו שכך הוא הסדר שנסדר מששת ימי בראשית כו' למנות מא"י כו' והוא אדמת קדש אשר בו עה"ק ירושלים ת"ו, והוא המקום אשר בחר בו ד' לשום את שמו שם, שנאמר עליו, לשכנו תדרשו ובאת שמה, והשנית קצה המזרח שהוא תחילת הישוב, וכנגד מה שאמר הנביא, והנה כבוד אלוקי ישראל בא מדרך הקדים, וקולו כקול מים רבים וכו' עכ"ל, היינו רק לומר דממילא קו המבדיל הוא צ' מעלות

(ונכתב במקומן וכו') באופן שישתמע ש"כן פסק השו"מ. וז"ל:

לא) הרב יוסף שאול נאמנזון בשו"ת שואל ומשיב מהדורא רביעאה סי' קנ"ד נשאל מהרב מטשארטקוב והשיב וז"ל: "על אודות החקירה העוברים אוקיינוס המזרחי איך ישמרו את השבת כו', בשו"ת הרדב"ז כתב כי השבת נמסר לכל ישראל שימנה ששת ימים ובשביעי ישבות" כו', ע"ש שהביא ראיות לזה. אמנם אכתי לא נתיישב מזה מה יעשה האורח שבא ממקום אחר לשם, האם ימנה ביום שהוא שביעי אצלו או שימנה עמהם כו'. נראה לי דבכ"מ הרי יום זה בקדושת שבת עליו כאותו מקום לאזרחים היושבים שם, וא"כ גם האורח הבא ממרחק קדושת שבת עליו וישבות ביום השבת שהוא אצלם, ואחר כך כשיסע משם הלא האיש יחזור למקומו בכ"מ שיהיה שבת שם זה שבת גם להאורח, וכשישוב לביתו יעשה שבת כפי מקומו, עכ"ל. מבואר מדבריו שהעיקר כהרדב"ז וכשיטת הראב"ד ויסוד עולם שחולקים על הכוזרי ורז"ה, ועיקר היסוד הוא מונה ששה ושובת בשביעי. ואם באיזה מקום נקבע השבת על יסוד זה, שוב כל מי שבא לשם צריך לשמור את השבת כאנשי המקום. אע"פ שבתשובה זו קיצר, כתב בענין זה עוד בשלשה מקומות בספריו, ובספרי ביארותי דבריו בארוכה.

ת. בענין מה שכתב לעיל בסמוך "ובספרי ביארותי דבריו בארוכה", אמר לי ידידי עורך הספר "קו התאריך הישראלי", שלא הדפיס הרב כשר בענין זה אלא ב"קול תורה" (שנה ח [כה], חוברת י-יג) ב"בד. וזה לשונו:

בספרו דברי שאול פ' וישלח (פ"ט ע"ב) כ': הנה כבר האריכו הקדמונים בענין קדושת שבת היאך אנו עושין השבת בכל מקום ומקום, והרי זמן השבת משתנה בכל מקום, וכל כ"ד שעות של היום הוא במקום אחד ערב ובמקום אחד בוקר, וא"כ מהיכן מונים יום השבת, וכתב בשו"ת הרדב"ז ח"א סי' ע"ו כי השבת ניתן לכל אחד מישראל באיזה מקום שהוא מונה ימנה ששה ימים שלימים מעל"ע ואח"כ ישבות, ע"ש שהאריך בזה עכ"ל. הרי מפורש כן בדבריו על השאלה "מהיכן מונים יום השבת" לא השיב

שההלכה כהרז"ה וצ' מעלות מירושלים הוא קו התאריך, אלא כהרדב"ז מונה ששה ומשמר שביעי, כלומר כל מי שיקדים למזרח מקדים ולמערב מאחר, וכשאדם עובר מסוף המזרח להתחלת המערב או להיפך, שלא היה שכיח אז, אז צריך לשנות.

בסגנון אחר כ' שם פ' אמור: "הנה כבר נודע מה ששאלו רבים וכן שלמים על ענין שבתות ויו"ט שאנו עושים והאין שוה כל האוקלומים, ובשעה שבזה יום בזה לילה, ועל מה אנו סומכים לעשות השבתות וימים טובים. ועי' ברז"ה פ"ג דר"ה שהאריך בזה. והנה בשו"ת הרדב"ז נשאל בזה וכתב דכל איש מצוה שימנה ששת ימים וביום השביעי לחשבונו יהיה שבת אף שלאיש אחר אינו שבת כלל עיי"ש עכ"ל. מבואר ג"כ על השאלה על מה אנו סומכים לעשות שבתות ויו"ט, לא משיב "אנו סומכים על הרז"ה שהתחלה היא צ' מעלות מא"י", אלא העיקר כהרדב"ז, ומ"ש אף שלאיש אחר אינו שבת הוא ממש כלשון היעב"ץ שהבאתי דבריו בהפרדס אות יט. ועיי"ש אות כ"ב, אות ל"ב. ובספרי ביארותי שיטתו בארוכה ומה שיש להעיר על דבריו.

עכ"ל ה"קול תורה". ובמח"כ אין בדברי ספר דברי שאול הללו שום רמז רמיזה שחולק על הרז"ה, כי כתב אך ורק שאין כל ישראל שבכל העולם שובתים באותו זמן, ותו לא מידי.

ט. כיון שהוזכר לעיל הפסק של הרב מוהליבר, ראיתי להביא מסקנתו בסוף מאמרו שבס' דברי חכמים, וזה לשונו שם:

...אבל התרים שעברו את הים המערבי נגלתה לפניהם המדינה הסמוכה ליום המערבי. אח"כ נסעו הלאה ומצאו עוד מדינה כו' כן כשהתחילו לעבור את הים המזרחי נגלתה ג"כ המדינה הסמוכה לו ונסעו הלאה ותזרו ומצאו עד אשר נפגשו אלה באלה וראו שמחולקים ביום תמים בחשבון הימים וקבעו שם המערדיאן. פשוט שהוא המערדיאן גם על פי התורה ואין לנו להסתכל אם הוא 180 מעלות מירושלים או לא כי זהו המערדיאן הטבעי, כי כל זמן אשר לא ידענו להקיף את כל הכדור הארצי לא נתאחדו המערב עם המזרח. אבל מי שנסע מראשית

המזרח לקצה המערב ורצה לשוב למקומו היה מוכרח לשוב אחורנית וכל הדרך שנסע בבואו יסע גם בחזרתו. א"כ לא היו צריכין למערדיאן. אבל ראשית המזרח הוא ההתחלה לחשבון הימים ואחרית במערב הוא סוף החשבון, אבל מאחר שכבר נתגלה לפנינו כל הכדור ונפרצו אשיות המזרח והמערב היה בהכרח לעשות מערדיאן.

וא"כ מקום הפגישה מבאי מזרח עם באי מערב הלא הוא המערדיאן האמיתי עפ"י התורה, ואין ביכלתנו לשנות מספר הימים לא במזרח ולא במערב ולבחור לנו מערדיאן עפ"י סברות ואומדנות. וע"ז נאמר לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים, ואמרו עלה "גבול שגבלו ראשונים לא תסיג", כי גבולם היה גבול הטבעי אשר הוגבל לנו ברצונו יתעלה כפי הסדר אשר עלה ברצונו לפתוח לפנינו הארצות אשר לא נודעו לנו ואלפי שנה כסה אותם התהום במשאון, ועלינו רק לדעת אם המערדיאן אשר הוסכם מאת חובלי הים והוא 180 מעלות לאורך גרענעוויטש לפי עדות החכם סלאנימסקי הוא המערדיאן הטבעי. רצוני אם הוא מקום הפגישה מן נוסעי מזרח עם נוסעי מערב, ואז עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע, ואף כי במקומות אשר כבר נתישבו שמה מאחב"י וכבר הוחזק להם יום השבת כפי מספר אנשי המקום ההוא, בלי ספק מחויבים לשמרו גם להלאה, ואין ביכלתם וביכולת שום רב בעולם לשנותו חלילה. ולפלא בעיני על הרב מטשארטקוב איך מלאה לבו כ"כ לגזור אומר שהיושבים בקאמטשאטקע וכדומה ישנו את יום שבתם על יום אחר, וכי נעלם ממנו שסוקלים ושורפים על החזקות (קידושין פ' א'), וכי גריעא חזקת שבת משארי חזקות לסתור אותה בדברים של מה בכך. ולדעתי חובה על הרב לפרסם ברבים שדבריו אינם להלכה למעשה בלא הסכמת גאוני הדור, למען לא יהיה המכשול יוצא מתח"י. היתכן שיעמוד על דעתו לבד לפסוק להלכה למעשה לשנות את יום השבת חלילה בשביל דברי הכוזרי והמאור שלא נאמרו כלל לענין הלכות שבת, וחכמים גדולים בתורה וחכמים גדולים חלקו מהקדמונים חלקו על דעתם ובטלוה כו'. ולא יצאתי בקונטרסי זה רק להרים מכשול, שברכות הימים יתכן שימצאו איזה אנשים במקומות הנ"ל, מהלאה 90 מעלות לעבר הירדן למזרחה שיאבו לשנות שבתם על יום הראשון, ויתלו את עצמם בדברי הרב מטשארטקוב, על כן כתבתי הדברים הנ"ל אשר חלילה להם לשנות את יום השבת על יום ראשון רק ישבתו שבתם כמקדם, עכ"ל.

אחב"י אם כבר נתישבו שמה מאחב"י והוחזק בידם לענין שמירת שבת המספר הישן, ברור שישבתו שבתם כמקדם. אמנם אם לא נמצאו שמה מאחב"י מקודם, נלע"ד ג"כ שאף מי שיבוא כעת שמה מחוייב לשמור את יום השבת כפי מספר הישן, יען כי הוא היה טבעי ולא הסכמי. עכ"ז אינו אומר בה הלכה למעשה בלי הסכמת גאוני הדור.

וזה לשון הרש"מ שהעתיק הרב כשר בהפרדס (ובנועם):

(לב) הרב שמואל מוהליבר, נדפסה תשובתו בספר דברי חכמים, וכעת בשו"ת חקרי הלכה, בה יצא לבטל פסק הלכה של הרי"מ שפירא, והשיב לו וז"ל: "במקומות אשר כבר נתישבו מאחב"י וכבר הוחזק להם יום השבת כפי מספר אנשי המקום ההוא, בלי ספק מחוייבים לשמרו גם להלאה, ואין ביכלתו וביכולת שום רב בעולם לשנותו חלילה. ולפלא בעיני על הרב מטשארטקוב איך מלא לבו כ"כ, לגזור אומר שהיושבים בקאמטשאטקע וכדומה ישנו את יום שבתם על יום אחר כו', וכי גריעא חזקת שבת משאר חזקות לסתור אותה בדברים של מה בכך. ולדעתי חובה על הרב לפרסם ברבים שדבריו אינם להלכה למעשה בלא הסכמת גאוני הדור, למען לא יהיה המכשול יוצא מתחת ידו, היתכן שיעמוד על דעתו לבד לפסוק להלכה למעשה לשנות את יום השבת חלילה, בשביל דברי הכוזרי והמאור שלא נאמרו כלל לענין הלכות שבת, וחכמים גדולים בתורה וחכמה מהקדמונים חלקו על דעתם ובטלוה כו'. ולא יצאתי בקונטרסי זה רק להרים מכשול, שברכות הימים יתכן שימצאו איזה אנשים במקומות הנ"ל, מהלאה 90 מעלות לעבר הירדן למזרחה שיאבו לשנות שבתם על יום הראשון, ויתלו את עצמם בדברי הרב מטשארטקוב, על כן כתבתי הדברים הנ"ל אשר חלילה להם לשנות את יום השבת על יום ראשון רק ישבתו שבתם כמקדם, עכ"ל.

י. חס הרב כשר על כבוד הרב מוהליבר וכתב וכו' במקום המלים "וכי נעלם ממנו נר"ל מהרב מצ'ורטקוב שסוקלים ושורפים על החזקות (קידושין פ' א'). נלע"ד אין לעשות כך בנד"ד דנפק"מ למי שיבוא להכריע לפי משקלם של אלו

שנחלקו בזה]. אך לא הועילה לו הרבה השמטתו כי השאיר את ה"חזקת שבת", ואע"פ שהעלים את דברי הגאון מלובלין (כ"ח"ב הקודש" המובאים לעיל) שדחאה, לא הציל אותה מן התמיהה הגדולה שתמהו הלמדנים שראו או ששמעו את דברי הרב מוהליבר הללו, אף אלו שלא ראו את דברי הגאון מלובלין.

יא. נוסף על מה שכתבתי שב"ר לי שאילו ראו הרא"ז והרצ"פ את תשובת השואל ומשיב בשלימותה, היו מפרשים אותה כר"ק כהנא או כהר"א קלאצקין, תמיהני על הלשון שבמכתב הרא"ז "גם אני מסכים לפסק דינו של הב"ד בא"י", שמורה שהוא עצמו לא היה מדייני הב"ד הלז (מדלא כתב "גם אני פסקתי במותב בי דינא" וכו', וסותר להכתוב במבוא לס' "קו התאריך הישראלי" (ובעוד מקומות בדברי הרב כשר): "הרב הראשי... זימן אז אסיפה מגדולי הדור הגאונים רא"ז מלצר ורצ"פ ופסקו שלא לשנות השבת... והפסק של הבית דין היה" וכו'.

גם הלשון "הבית דין בארץ ישראל" מוזר הוא, ואינו נשמע כלשונו של הגרא"ז זצ"ל. וכבר כתבתי שאולי יתבררו הדברים כשייראו המכתבים עצמם או תצלומיהם.

יב. דע שראיתי מספר "קו התאריך הישראלי" (השלם) רק מה שצולם ממנו ב"קובץ שיטות קו התאריך בכדור הארץ" (ירושלים תש"נ), אבל שמעתי מפי עורך הספר שאין בהחלק שלא צולם שום דבר בענין תשובת השואל ומשיב שלא נדפס בכתבי הרב כשר שראיתי.

יג. אחרי כותבי את הנ"ל, עלה בדעתי פשר הסוגריים הנ"ל סוף אות ב'. והוא כי ספר הר צבי לא ראה את אור הדפוס בזמן שנדפסו הפרדס והקול תורה הנ"ל, ולא חשש אז הרב כשר לכלום, אבל מאמרו בנועם נכתב אחר שנדפס ס' הר צבי (והוזכר באותו מאמר), וחשש שמא ישאלוהו על הסתירה, והקדים תרופה למכה בהסגרת החסר בנוסחת הר צבי כדי שיוכל להשיב שזו הוספה שלו (כמו שהוסיף בענין ס' דברי חכמים) שהרשה לעצמו להוסיפה, כי כשסיפר להרב פראנק שכן פסק השואל ומשיב,

א"ל הרב פראנק שאם באמת כ"פ השו"מ יש להזכיר אותו במכתב. וא"ת למה לא הוסיף הסוגריים כשחזר והדפיס את המכתב בנועם ואח"כ בספרו קו התאריך הישראלי, י"ל שבמקומות הללו לא כתב דברים חדשים אלא מסר לדפוס את מה שכבר נדפס בהפרדס כמות שהוא, ושכח להוסיף שם את הסוגריים, ובפרט בס' קו התאריך שלא סידר אותו המחבר בעצמו אלא מסרו לעורך (הנזכר בהקדמתו) שאסף את כל פרסומיו בנדון זה, ושכח לצוותו להוסיף הסוגריים (ואולי חשב דסגי ליה בסוגריים פעם אחת?). ופשוט שכל זה אינו אלא השערה העשויה להתברר כשיתגלה גוף המכתב, או ע"י מי שיש להם בנ"ד ידיעות מאחורי הפרגוד. לע"ד חובתם להסיר מכשול ממי שעלול להאמין שהגרא"ז והגרצ"פ ז"ל הבינו ח"ו את דברי השו"מ כבמכתבים שנדפסו בחתימתם, ולא כהבנה הפשוטה הכתובה בתשו' הגאון מלובלין בס' ח"ב הקודש.

סימן שסב איזה מחיצה קרויה מחיצה לטלטל

שו"ע סעיף י"א: מהו וכו'. עיין במ"ב ס"ק ס"ד ושעה"צ ס"ק נ"ב. בחזון איש או"ח סימן ע"א (ז') ס"ק ט' תולק על המ"ב בזה ומיקל, ועד היום הזה נוהגים בתל אביב עיר רבתי עם ע"פ הוראת החזון איש בעל פה שמסר להם בשעתו להקל בזה - בירור הלכה קמא.

לפני כאחת עשרה שנה העיר לי תלמיד מרן הגר"ח גריינימן שליט"א שמה שכתוב בבירור הלכה שהחזון איש מיקל הוא "טעות". עיינתי כעת בניסן תשס"א - היטב - בחזון איש, והנה ברור גם זה שהחזון איש תולק על המ"ב, וגם זה שהחזון איש מיקל. וכנראה כוונת התלמיד היתה שלא היה הוראה מהחזון איש להקל למעשה. וביקשתי מהתלמיד - פעמיים - לברר, ולא נענית.

רשמתי זאת למזכרת: כשיהיה נוגע למעשה, לברר היטב.

והנה מה שהאחרונים והחזון איש דנים בהגהות אשר"י, הוא לפנינו במילואו באור זרוע.